

СВАТБЕНИЯТ ТУРИЗЪМ В ГРАДСКА СРЕДА В БЪЛГАРИЯ В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК. СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

URBAN WEDDING TOURISM IN BULGARIA AT THE BEGGINNING OF THE 21ST CENTURY. PRESENT DAY STATE AND PROSPECTS

Милена Маринова

Abstract

Although increasingly gaining in popularity over the past few years, wedding tourism has been insufficiently studied as yet. A number of towns offer opportunities for such tourism as derived from attendance and performance of wedding ceremonies at various culture and history connected sites. Local authorities also provide specific thematic scenarios to be followed in performing the rituals. Wedding tourism contributes to culture and history sites socialization and furthers growing interest in them. On the other hand the celebrations create opportunities for the eventual damage of cultural values. It is very important to find the proper way for the objects to be safe in these conditions. The study purposes involve disclosure of the most popular and frequented wedding tourism locations in Bulgaria's towns as well as when it is possible the profile of the wedding couples resorting to wedding tourism.

Keywords: Wedding tourism, towns, Bulgaria, cultural and historical heritage, 21st century

Въведение

Проучването представя една сравнително нова и малко разработвана тема. Сватбеният туризъм е обособен раздел в туристическия пазар, който в последните десетилетия се развива и в България. Свързан е с тенденцията младоженците да избират нестандартни варианти за сключване на брак и провеждане на сватбено тържество. По тази причина някои от тях предпочитат брачната им церемония да бъде на място, различно от това, в което са родени или живеят. Сватбата е важен момент от житейския път на много хора, независимо от факта, че в последните десетилетия широко разпространение има и безбрачното съжителство. Тези, които избират да сключат брак често се опитват да направят церемонията и тържеството си по оригинален, запомнящ се и особ-

но тържествен, според разбиранята си, начин. Сред възможностите за това е провеждането на т. нар. изнесен ритуал (извън сградата на кметството или ритуалната зала), който да бъде на обект, свързан с културноисторическото наследство. Настоящото изследване разглежда такъв тип сватби, организирани в различни градове в страната. Сключването на брак чрез изнесен ритуал е регламентирано от Семейния кодекс от 2009 г., според който младоженците могат също и да избират общината, в която да сключат брак (Семеен кодекс 2009 г. и Семеен кодекс 1985 г. Съпоставка на текстовете: 26–27). Независимо от нормативните предпоставки в някои населени места, например София, юридически валидно бракосъчетание извън ритуалните зали не се извършва¹. В такъв случай желаещите да сключат брак чрез изнесен ритуал трябва първо да „се подпишат“ в сградата на общината, а на мястото, което са предпочели, могат да наемат длъжностно лице да проведе церемонията без правна стойност. В други градове се предлагат възможности за сключване на брак на мястото на различни културни забележителности, както с оглед тяхното популяризиране, така и като източник на допълнителни средства за общинските институции (в т. ч. музеи и пр.). Целта на проучването е да се очертаят най-харесваните културноисторически обекти, на които се извършват изнесени церемонии, и да се представят причините, предпоставящи интереса към тях, а когато това е възможно, да се открий и профилът на младоженците, които ги избират.

Текстът се базира на интервюта със служители на различни общински културни институции в гр. Пловдив и гр. Велико Търново, осъществени по проект Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие (КИННПОР) на Министерството на науката и образованието през 2019 г., на наблюдения, на материали от национални и местни електронни издания. На този етап от изследването не са проведени интервюта с младоженци, сключили брак чрез изнесен ритуал на културноисторически обект, или провели специална тематична сватба, тъй като това са все още сравнително редки случаи. По тази причина не могат да се направят категорични изводи за мотивите им за такъв тип бракосъчетание. Изводите са направени въз основа на споделеното от младоженците в електронните медии.

Сватбеният туризъм привлича вниманието на отделни изследователи в България, които маркират основните предпоставки за развитието му, неговите главни характеристики и практикувани модели². Проучванията посочват най-посещаваните градове, природни забележителности и обекти за този вид туризъм, условията, способстващи за утвърждаването му (Дянков, Янчева 2019), както и неговото систематизиране като част от събитийния туризъм (Жирилов 2014: 40). Изследванията открояват като най-предпочитани направления за сватбен

¹ Според семейния кодекс от 2009 г. „Бракът се сключва на публично място, определено от кмета на общината“ (Семеен кодекс 2009 г. и Семеен кодекс 1985 г. Съпоставка на текстовете: 26).

² <<https://www.pariteni.bg/novini/novini/svatbite-stavat-atraktiven-turizym--90491>>(23.09. 2019)

туризъм в България градовете Пловдив, Варна, Балчик и намиращите се в близост до него и до град Каварна голф комплекси,³ Несебър и Велико Търново (Дянков, Янчева 2019: 3). В настоящия текст ще бъдат допълнени и други популярни градове и забележителности. Гражданските ритуали и сватбените тържества ще бъдат обособени според типологическите си особености.

Изнесени ритуали на емблематични културноисторически обекти

В този раздел ще бъдат представени изнесени ритуали и сватбени тържества, които се провеждат на популярни забележителности. Характерното за тези сватби е, че освен мястото на провеждането им, всички останали елементи не се отличават съществено или въобще от останалите сватби в страната. Те най-често не следват определен сценарий, младоженците, гостите и длъжностните лица не са облечени тематично в специални облекла. В тях не участват нито групи от възстановчици, представящи конкретни исторически периоди, нито фолклорни състави, както е при другите типове изследвани сватби.

Град Пловдив

Най-предпочитаният град за сватбен туризъм в България е гр. Пловдив, в който поради многовековното му съществуване се намират редица обекти от различни исторически епохи. Сред тези от римския период, най-харесваният за провеждане на изнесен ритуал за сключване на граждански брак е Античният театър, един от символите на града⁴. Други обекти от същата епоха са Римският стадион и Малката базилика, където обаче по-рядко се провеждат сватбени ритуали. В отделни случаи церемониите на споменатите места са повлияни от известни филми. Така например през 2019 г. изнесен ритуал на Римския стадион протича на фона на музиката от филма „Гладиатор“. Младоженците не са от Пловдив, но го избират за тържеството си, защото го намират за много по-красив от София, където живеят.⁵

Сред забележителностите от периода на Възраждането в Стария град, най-предпочитана за сватбени церемонии е къщата-музей „Хиндлиян“ поради просторния

³ Black See Rama Golf & Villas Resort, Lighthouse Golf, Thracian cliffs.

⁴ Наемът заплащан на Общинския институт „Старинен Пловдив“ за да се осъществи церемонията там е 1 200 лева и е най-висок в сравнение с този за останалите отдавани за същата цел обекти в града. За сравнение, наемът за Римския стадион и Малката базилика е 300 лева, но там по-рядко се провеждат сватбени ритуали. (Ценоразпис на услугите свързани с гражданските ритуали на Общински институт „Старинен Пловдив“, ИЕФЕМ-АЕИМ, № 1086-III, Приложение)

⁵ Дватамата работят като търговски представители и планират да се преместят в града под тепетата. <<https://www.marica.bg/hristo-i-ivona-si-kazaha-da-na-rimskiq-s-gladiator-Article-206586.html>> (01. 10. 2019)

си двор на две нива и възможността да присъстват повече гости. Останалите къщи-музеи, в които се провеждат както изнесени ритуали, така и сватбени тържества са „Недкович“, „Балабановата“, „Клианти“, „Стамболиян“, старинната аптека „Хипократ“, галерията „Златю Бояджиев“ и галерията „Енчо Пиронков“⁶ (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III.2–3). Според наблюденията на служители в тези обекти, те са подходящи за сватбите на младоженци от жилищните квартали с блокове в града, където няма много място, докато в къщите има „пространство, атмосфера и е представително“ (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III, л. 2).

Стремежът на общината да популяризира културното наследство на Пловдив и да получава приходи чрез отдаването под наем на различни исторически и културни обекти среща и известно неодобрение сред местните жители, свързано с опасността от евентуалното нанасяне на щети върху културните паметници, както и с „употребата“ им по „неподходящ“ начин. През 2015 г. шумно честване на рожден ден на пловдивски предприемач в Античния театър предизвиква обществено недоволство. Случаят придобива гласност чрез медиите⁷, но въпреки това властите в града декларират, че не възнамеряват да коригират политиката си по даването под наем за лични цели на културни паметници и тази практика ще продължи⁸.

Градове по Черноморието

Няколко от най-предпочитаните обекти за сватбен туризъм в страната се намират в района на Северното Черноморие. В гр. Варна изнесен ритуал може да се организира в двореца „Евксиноград“, който е най-харесван и там може да се проведе и сватбено тържество, също така в музеите или в летния театър⁹. В гр. Балчик най-предпочитаното място за изнесен ритуал е в Двореца, построен за румънската кралица Мария Единбургска през 20-те и 30-те години на ХХ век. Там сватбеният сезон започва през м. май и приключва през м. октомври. Младоженците най-често избират ритуалът да се проведе в Римската лоджия (Нимфеума), построена и използвана от кралицата като място, на което тя отбелязва личните си празници, както и различни официални събития¹⁰. Сред ат-

⁶ <Музиканти вдигнаха първата сватба в къща-музей «Енчо Пиронков» >(22 .09. 2019) За тях наемът за извършване на бракосъчетание е 300 лв., а за провеждане на сватбено тържество – 720 лева (Ценоразпис на услугите свързани с гражданските ритуали на Общински институт „Старинен Пловдив“, ИЕФЕМ-АЕИМ, № 1086-III, Приложение)

⁷ <https://www.webcafe.bg/webcafe/da-go-weba/id_1267743605_Vie_ne_ste_li_hodili_na_50-godishnini?> (02. 10. 2019)

⁸ <<http://infoobzor.net/archives/24798>> (22 .09. 2019)

⁹ Наемът за провеждане на тържеството в двореца „Евксиноград“ е 10 000 лева, а сватбите са най-често през есента. <<https://trud.bg/плащат-10-000-лв-за-сватба-в-евксиноград/>>(22. 09. 2019)

¹⁰ <<https://www.monitor.bg/bg/a/view/broim-10-bona-otgore-za-ekzotichna-svatba-156791>> (22. 09. 2019)

ракциите, които се предлагат на желаещите да сключат брак, е холограмно изображение на кралицата, която „благоденстват“ младото семейство¹¹. През 2017 г. в Двореца са проведени около 50 ритуала.¹² От тях по-голямата част са смесени бракове на българи с чужденци, а има и изцяло чуждестранни сватбени тържества, предимно на жители на Р. Румъния и Великобритания.¹³

От градовете по Южното Черноморие най-предпочитан за сватбен туризъм, както за българи, така и за чужденци, е Несебър – единственият български град, вписан в представителната листа на ЮНЕСКО като световно културно наследство. Включването на града в престижната листа се използва като символен капитал, който от своя страна се трансформира в икономически и обуславя взаимовръзката между културното наследство и туристическата индустрия (Лулева 2014: 106–107). Изнесени ритуали се извършват най-вече в Стария град, а местната власт от години предприема редица мерки за популяризирането на сватбения туризъм,¹⁴ сред които е организирането на Национален фестивал, провеждан ежегодно на 14 февруари от 2013 година. Събитието се реализира през зимата, за да спомогне за развитието на сватбения туризъм в града през този сезон. Местните власти разработват сватбен маршрут и брачен ритуал по стихове на Омир¹⁵, но няма данни дали и колко младоженци го избират за сватбената си церемония.

Старите столици на България

Останалите водещи направления за сватбен туризъм в страната са старите български столици. Град Велико Търново, столицата на Второто българско царство (681–1018) е най-предпочитан сред тях, поради многобройните културноисторически обекти, намиращи се на територията му. Общината и историческият музей в града предлагат възможност за сключване на брак на крепостта Царевец. Вероятно заради високия наем обаче сватбите на крепостта не са много, поради което през 2016 г. той е намален значително¹⁶. Първият изнесен ритуал на Царевец е през 2007 г., а младоженците са от гр. Велико Търново и идват на крепостта с карета. По време на церемонията те си пожелават да

¹¹ < <https://brat-bg.com/bg/news-bg/bulgaria/3458-2017-12-30-21-45-22> > (01.10. 2019)

¹² <<https://www.monitor.bg/bg/a/view/broim-10-bona-otgore-za-ekzotichna-svatba-156791> >(01.10.2019)

¹³ Сред младоженците, сключили брак в Двореца, има жители на Исландия, Испания, Италия, Ирландия, САЩ, Австралия, Мексико, Венецуела, Бали, Сингапур, Дубай, според статистиката на културната институция.<<https://www.monitor.bg/bg/a/view/broim-10-bona-otgore-za-ekzotichna-svatba-156791>>(01.10. 2019)

¹⁴ < fest-bg.com/event/ >(23.10.2019)

¹⁵ Сред съревнованията са игра за ориентиране и конкурс за най-хубава торта. Пак там.

¹⁶ Сумата за провеждане на ритуала на крепост „Царевец“ до 2016 г. е 2 000 лв., а след това 1360 лева. <<https://www.dnesbg.com/pari-i-vlast/tsarskata-svatba-na-krepostta-vtsarevetsv-poevtinyatri-pati.html>>(02.10. 2019)

имат „царствен и щастлив съвместен живот“. Решават да сключат брак на Царевец за да „*продължат вековната традиция и да запазят в себе си жив българския дух*“.¹⁷ През 2010 г. на крепостта сключва брак и бившата депутатка Юлияна Дончева, чиито съпруг (състезател по смесени бойни изкуства) е роден в гр. Велико Търново. На портите на Царевец младоженците и гостите са посрещнати от въоръжени стражници и са отведени до площадката под Патриаршията, където кметът на града извършва гражданската церемония¹⁸. Вероятна причина за избора на такъв сватбен ритуал от двамата известни младоженци е предстоящото участие на булката в изборите за местна власт през 2011 г. като кандидат за кмет на Велико Търново.

Според единични сведения, архитектурно-музейният резерват е предпочитано място за гражданска церемония и от жители на града, живеещи в чужбина, както и в случаите, когато бракът е смесен, а младоженецът е от Велико Търново (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III, 4).

Друга възможност за изнесен ритуал в града е пред паметника на Асеновци¹⁹. Церемонията там е наречена от служители на общината „Сватбата на Иван Асен II“²⁰. През 2011 г. жители на гр. София са първите сключили брак пред паметника. Те се запознават като студенти в града и това е причината да го изберат за място на сватбата си²¹.

В първата българска столица Плиска от 2015 г. в частично реставрираната Голяма базилика се регламентира извършването на бракосъчетания и кръщенета²². През 2016 г. две двойки от градовете Нови пазар и Шумен сключват там църковен брак²³. Според намеренията на тогавашния директор на Националния исторически музей (НИМ) Божидар Димитров, Голямата базилика трябва да възстанови църковните си функции като междуременно продължава и реставрацията ѝ²⁴.

Във втората българска столица Велики Преслав църковни и граждански ритуали се провеждат във владетелската базилика.

В някогашната столица на Видинското царство най-предпочитаното място за организиране на сватби е средновековната крепост Баба Вида. Сред стените ѝ се провеждат както граждански церемонии, така и сватбени тържества, като

¹⁷ <<http://www.svatbata.bg/news/367.html>>(03. 10. 2019)

¹⁸ <sport-vt.com/yuliyana-dontcheva-i-staki-vdignaha-tsarska-svatba-na-halma-tsarevets.html>(03. 10. 2019)

¹⁹ Наемът за сключване на брак на паметника на Асеновци е 360 лв.

²⁰ <<https://www.monitor.bg/bg/a/view/nesebyr-se-prevryshta-v-top-destinacija-za-svatben-turizym-158318>> (02. 10. 2019)

²¹ <<https://www.24chasa.bg/Article/875203>> (02. 10. 2019)

²² <<http://infoobzor.net/archives/24798>> (22 .09. 2019)

²³ Пак там; <<https://novini.bg/razvlecheniq/liubopitno/365310>>(22. 09. 2019)

²⁴ Пак там

при някои от тях масите за гостите са разположени в непосредствена близост до витрините с експонати в музейната част. Гражданският ритуал на много от двойките се извършва лично от кмета на града²⁵.

В настоящата столица на Р. България – София, сред местата за изнесени сватбени ритуали често предпочитани са дворците от периода на Третото българско царство (1878 -1946). В парка на двореца „Врана“ могат да се извършват изнесени церемонии, но не и тържества.²⁶ Изнесени ритуали могат да се проведат и в залите на Националната художествена галерия, която се намира в част от сградата на бившия царски дворец.

Сред най-предпочитаните за провеждане на изнесени сватбени ритуали културноисторически забележителности в страната е Античният театър в Стария град на Пловдив. Неговата популярност е причина да бъде избран за сватбени церемонии, въпреки относително високия наем за резервирането му. Предпочитан е предимно от младоженци, поне единият от които е от гр. Пловдив, както и в случаи на смесени бракове между българи и чужденци. Същевременно наличието на финансова възможност за организирането на изнесен ритуал на Античния театър, позволява на младоженците и техните семейства да демонстрират по-високия си социален статус в обществото. Прави впечатление, че в повечето сватби, за които има данни за това от кое населено място е младоженецът се оказва, че сватбата се провежда в родния му град, а булката е от друго селище, което показва известна устойчивост на някои утвърдени традиционни модели.

Много от младоженците, избират да сключат брак в населено място, което е от особено значение за тях, например запознават се там, любим град им е и пр. При отделни случаи, филми на конкретна историческа тематика подтикваат двойките да организират тържеството си по определен начин.

Тематични ритуали за сключване на граждански брак

За да се развива и популяризира сватбеният туризъм в страната, както и да се увеличават приходите на общините от него, в редица населени места се изготвят сценарии за тематични сватбени граждански ритуали. Така например в гр. Велико Търново през 2012 г. кметът възлага на служителите от отдел „Обредни дейности“ към общината да подготвят няколко варианта на сватбени ритуали. Предлаганите сценарии са за „царски“ и „болярски“ церемонии за по-заможните младоженци, както и за „битови“ ритуали, които да бъдат на по-достъпни

²⁵ <<https://dariknews.bg/regioni/vraca/krepostta-baba-vida-liubimo-miasto-na-mladozhencite-2143017>>(23.10.2019)

²⁶ Наемът е в зависимост от броя на гостите -цената за церемония с до 100 души е 820 лв., а до 200 – 1640 лв. Има и условие церемонията да е с продължителност до два часа <<http://www.cross.bg/svatbi-leva-tzenata-1448073.html>>(23 .09. 2019)

цени²⁷. Предвижда се „царските“ граждански ритуали да бъдат провеждани на крепостта Царевец, а младоженците и длъжностните лица да носят наметала в средновековен стил, както и корони²⁸. Сватбени ритуали в подобен стил предлагат и други общини в страната, които осигуряват подходящ реквизит (наметала и корони) за сключващите брак и за водещите церемонията. Този тип сватбени церемонии се предлагат предимно в градове, в чиито предели или околности се намират останки от крепостни съоръжения. На Ловешката крепост, например, подобен „царски“ ритуал за първи път се провежда през 2015 г.²⁹

През 2017 г. с „царска“ церемония, но без наметала и корони, във владетелската базилика във Велики Преслав сключват брак младоженци от града и от гр. Шумен. За да се придаде на събитието тематичен облик в него участват възстановчици от клуб „Традиция“, които са в ролята на членове на царското семейство, на придворни и на воители и са с облекла, накити и въоръжение характерни за X век.³⁰

Този тип изнесени граждански ритуали се отличават с включването в тях на отделни тематични елементи – бутафорни наметала и корони за младоженците и обредните лица и/или присъствието на няколко или на група участници със специфично облекло и реквизит.

Сватби в „римски стил“

Освен представените граждански ритуали, някои общини в страната разработват също и сценарии за сватбени тържества в „римски“ стил на места, свързани с епохата на римското владичество на Балканите. Характерното за тях е, че както гражданският ритуал, в който участват обредно лице, а често и „римски жрец“ (понякога съвместно с „жрица“), така и сватбеното тържество, се извършват в съответствие с „римските“ обичаи. При тези сватби младоженците не носят само елементи от облеклото, типично за съответният исторически период, а са с цели костюми, съответстващи на епохата. Така са облечени и повечето гости.

Първата подобна сватба е от 2012 г. и е сред разкопките на римския град Никополис ад Иструм,³¹ намиращ се в близост до с. Никюп. Идеята за нея е на кметицата на селото откъдето е младоженецът, а целта е да бъде рекламиран

²⁷ <<https://dariknews.bg/regioni/veliko-tyrnovo/pyrva-rimska-svatba-vdignaha-v-nikopolis-ad-istrum-obmislqt-carska-vyv-v.-tyrnovo-956344>> (02. 10. 2019)

²⁸ <<https://btvnovinite.bg/bulgaria/obshtestvo/2000-leva-za-tsarska-svatba-na-tsarevets.html>>(03. 10. 2019)

²⁹ Извършването на изнесен ритуал на Ловешката крепост струва 400 лв <<https://www.bgdn.es.bg/Article/4987672>>(01. 10. 2019)

³⁰ <<https://www.bnr.bg/shumen/post/100876156/carska-svatba-v-bazilikata-v-veliki-preslav>> (23.10.2019)

³¹ <<https://dariknews.bg/regioni/veliko-tyrnovo/pyrva-rimska-svatba-vdignaha-v-nikopolis-ad-istrum-obmislqt-carska-vyv-v.-tyrnovo-956344>>(23.10.2019)

археологическият обект. Младоженците и гостите на тържеството са облечени в римски тоги, като дрехите са предоставени от музея във Велико Търново и от клуб „Краезнание“ от гр. Дебелец. Церемонията се провежда сред останките на Одеона (театъра) на античния град. Ритуалът започва с танц на весталките, които „пречистват“ символично помещението, където се извършва бракосъчетанието³². Младоженците са въведени от родителите си, след което жрецът отправя молитви към римските богове Юпитер, Венера и Диана, а жрица им дава пръстените и ги благословя. Римският ритуал е последван от граждански, извършен от кмета на гр. Велико Търново. Събитието завършва с почерпка от ястия, приготвени по древноримски рецепти³³.

През 2015 г. „римска сватба“ се провежда и във Вила Армира, край Ивайловград. Младоженците са от София³⁴. На церемонията всички присъстващи без кметицата на Ивайловград, която извършва гражданския ритуал, са облечени в римски тоги, носят сандали и лаврови венци. Сватбата е отразена в местните електронни издания, а в коментарите под статията за нея се съдържат следните определения: „*кич и западна простотия*“ и „*бутафория*“³⁵. Отправени са въпроси защо липсва православен свещеник, както и пожелания „*разводът да не е по-американски*“³⁶.

Сватба в същия стил се провежда през 2018 г. и при разкопките на римското селище Нове край гр. Свищов, в рамките на четиринайстото издание на античния фестивал „Орел на Дунава“. Идеята за „римската сватба“ е на младоженеца, който харесва церемонията от филм³⁷. Дватама се запознават в Свищов като студенти и остават да живеят в града, където булката работи в общината. „Жрецът“ на събитието е от София. Ритуалът се провежда според разкази на италианци, участници във фестивала, които разясняват на служителите на община Свищов как са се извършвали сватбите в Древен Рим. Младоженците, родителите им, кумовете и участниците във фестивала са облечени в римски тоги. Ритуалът започва с танц на весталките, а след това възстановчици правят шпалир, през който преминава булката, придружена до олтара от майка си. Церемонията се ръководи от жрец и ритуалчик³⁸. Жрецът измолва от боговете благословия за младоженците, а водещата на ритуала разменя над главите им венци от маслинови клонки. След това младоженците пият вино от бокал и изписват инициалите си върху глинена плоча.

³² <<https://dariknews.bg/regioni/veliko-tyrnovo/pyrva-rimska-svatba-vdignaha-v-nikopolis-ad-istrum-obmisliqt-carska-vyv-v.-tyrnovo-956344>> (22. 09. 2019)

³³ Пак там

³⁴ <<https://novini.bg/razvlecheniq/liubopitno/296048>> (23. 10. 2019)

³⁵ Пак там

³⁶ Пак там

³⁷ Пак там

³⁸ <<https://www.borbabg.com/2018/06/11/rimska-svatba/>>(04. 10.2019)

В гр. Сандански туристически агенции и хотелски комплекси също предлагат възможност за провеждане на „римска сватба“ със сценарий, според който „рицар“ посреща гостите, а жрици-весталки разпалват „огъня на любовта“.³⁹ На младоженците се издават и специални „римски брачни свидетелства“.⁴⁰

Сватбите в „римски стил“ са организирани с активното съдействие на представителите на местната власт, които обикновено са и сред инициаторите за провеждането им, а кметовете често лично ръководят гражданския ритуал. Някои от младоженците също са общински служители, а други са членове на групите за исторически възстановки с тематична насоченост към римската епоха. Сред целите на този тип сватбени тържества е да се социализира и рекламира културноисторическото наследство от римския период. Проявява се и влиянието на известни филми пресъздаващи събития от същия период. Към настоящия момент „римските сватби“ са по-скоро отделни случаи.

Сватби в „прабългарски стил“

Единични са и случаите, при които младоженци се женят според „традициите на прабългарите“, но се появява и такъв модел. Първата сватба в „прабългарски стил“ в България е проведена в гр. Стара Загора в Аула на прабългарската школа за оцеляване „Бага-Тур“ през 2018 г., а младоженците са членове на организацията. Тя е предшествана от церемония в същия стил на друг представител на „Бага-Тур“, който през 2016 г. се жени с ритуал, ръководен от местен шаман на международния събор на конните народи от времето на вожда на хуните Атила, „Курултай“ провеждан ежегодно от 2009 г. край гр. Бугац в Република Унгария.⁴¹ Подобен сватбен стил избира и член на екипа на новоизградения Исторически парк край с. Неофит Рилски. На трите сватби младоженците и гостите са облечени в дрехи съответстващи на разбиранията им за „прабългарски“, а сред задължителните налични атрибути са копия с конска опашка. Някои от церемониите се провеждат в юрти, организират се състезания по конна езда, стрелба с лък и пр.

Сватбите в „прабългарски стил“ се организират от членове на организации (основно на „Бага-Тур“), занимаващи се с пресъздаване на бита, вярванията и военните умения на прабългарите, като стремежът им е да „възродят прабългарските традиции“ и да развият интереса към тях предимно сред децата и младежите. Сватбите, проведени в България са на частни обекти изградени пред последните десетилетия, които се рекламират по този начин. Възможно е в бъдеще да се провеждат и на забележителности като скалния релеф Мадарски конник, където представители на школата „Бага-тур“ отбелязват началото на

³⁹ <<http://archive.agencia.bg/news/15-news/6506-I-svatben-turizum-v-sandanski>>(23. 10.2019)

⁴⁰ Пак там

⁴¹ <<http://bnr.bg/starazagora/post/100728833/bagaturi-proslaviha-balgaria-na-mejdunaroden-sabor-v-ungaria>>(23. 10.2019)

прабългарската Нова година и празника Еньовден, в градовете Плиска, Велики Преслав и пр.

Сватби в „традиционен стил“

Сватби в „традиционен“ стил, на които младоженците и гостите са облечени в „народни“ носии се организират все по-често през последното десетилетие. Връщането към традициите в частния и обществения живот се осъществява след края на държавния социализъм (1989 г.), когато хората, освободени от контрола и санкциите на централната и местната власт, вече имат възможност да следват семейните си традиции при важни събития като кръщение на дете, сватба и други празници (Лулева 2020: 199). „Традиционният“ тип сватби представят празничността на българите от периода на Възраждането, в тях се включват редица „стари“ обреди – бръснене на младоженеца, сплитане на булката и пр. В някои случаи те се осъществяват в архитектурно-исторически резервати от същата епоха като гр. Копривщица и с. Жеравна. Често в „традиционните сватби“ участват фолклорни любителски или професионални състави, а нерядко и членовете на самите формации се женят по този начин. Една от първите сватби в „традиционен“ стил, проведена според „150-годишен ритуал“, по думите на организаторите, е на ръководителя на ансамбъл „Българе“ Христо Димитров, който през 2005 г. се жени в местността „Рибарица“, край гр. Тетевен. Всички гости на събитието са с „традиционни“ „национални“ облекла⁴². В много отношения тази сватба служи за модел на брачните церемонии, провеждани по подобен начин в следващите години. В някои от случаите става въпрос за младоженци, живеещи от години в чужбина (Маринова, Георгиев 2013: 258) или за смесени бракове (между българи и чужденци) и чрез тях се маркират определени кодове на национална идентичност (Янева 2008).

Част от този тип сватби се организират в рамките на различни фолклорни събори и фестивали (някои ежегодни) като Националния фолклорен фестивал „Лудогорие“ в местността „Пчелина“ край гр. Разград, на Фестивала на фолклорната носия в местността „Добромерица“ край с. Жеравна, на Националния събор „Леденика“ до гр. Враца и пр. През 2017 г. в архитектурно-музейния резерват с. Арбанаси в рамките на Националния фолклорен събор „Болярска среща“ се провежда „хайдушка сватба“, за която организаторите претендират, че е „най-голямата автентична българска сватба“⁴³. На събитието присъстват около 4 000 гости, облечени в „народни“ носии. Целта на проявата, която е постигната, е да подобри рекорда на Гинес за най-масова сватба от 2015 г. Младоженците отправят призив към гостите да пазят традициите и да помнят българската история⁴⁴.

⁴² <<http://bulphoto.com/event.php?eid=3376>>(23 .09. 2019)

⁴³ <<https://www.vesti.bg/lyubopitno/bylgarska-svatba-s-4-hil.-gosti-v-arbanasi-snimki-6071792>> (23.10.2019)

⁴⁴ Пак там

Всички сватби в подобен стил до голяма степен пресъздават сватбата на Манол и Елица от филма „Време разделно“ (1988 г.),⁴⁵ като организаторите на някои от тях го обявяват като част от рекламната кампания на събора/фестивала. Възстановка на сватбата от същия филм организират по поръчка на булки и сватбени агенции⁴⁶. Моделът на сватбата от „Време разделно“ става емблематичен и възпроизвеждането му се утвърждава като задължителен елемент за събития, наситени със силни патриотични и националистически послания, претендиращи да съхраняват и утвърждават „българския дух“ и „българските традиции“.

Сватбите в „традиционен стил“ съдържат много от характеристиките на консуматорската култура, чиято основна отлика е нейната универсалност и пазарна цел (Кръстева-Благоева 2014: 17). Сред най-важните елементи при този тип сватби са числеността на участниците, облеклата им, броя и количеството на предлаганите „традиционни ястия“, както и представянето на различни обичаи, голяма част от които не са типични за района, в които се провежда сватбата. Едновременно с утвърждаването на „българското“ и „традиционното“ при някои от тях се търси и „световно признание“ чрез вписване в книгата за рекорди „Гинес“ (Минчева 2020: 284–285).

Сключване на брак в исторически и други музеи в страната

През последните години редица музеи в страната предлагат провеждане на изнесени сватбени ритуали в обектите, които управляват. Най-предпочитани за церемониите са дворните пространства на музеите (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III, 2; 3). В столицата една от възможностите е градината на Националния исторически музей⁴⁷

В гр. Пловдив церемонии се провеждат в Етнографския музей, като през летния период от годината те се извършват в дворното пространство, а през зимния – в салона на първия му етаж⁴⁸. От двойките избиращи да сключат брак там най-често поне единият от младоженците е от Пловдив, има случаи и на бракове с чужденци (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III, л. 2).

Във Велико Търново бъдещите младоженци могат да сключат брак в сградата на Музея на Възраждането и Учредителното събрание, в който през 2011 г., поради извършването на ремонтни дейности на фасадата на Общината в града, са се провеждали всички бракосъчетания (ИЕФЕМ – АЕИМ, № 1086-III, 4).

⁴⁵ <<https://news.bg/int-politics/mladozhentsi-presazdadoha-svatbata-ot-vreme-razdelno.html>>(23. 10.2019)

⁴⁶ <<https://www.pariteni.bg/novini/novini/svatbite-stavat-atraktivni-turizym--90491>> (23. 10. 2019)

⁴⁷ Наемът за градината на НИМ е 4 500 лв <<https://www.monitor.bg/bg/a/view/broim-10-bonotgore-za-ekzotichna-svatba-156791>>(23 .09. 2019)

⁴⁸ Наемът за салона на ЕМ в Пловдив е 500 лева < <https://trafficnews.bg/lyubopitno/rimskiiat-stadion-ili-ritualniiat-dom-koi-sa-nai-154561/>>(01. 10. 2019)

В музея в гр. Свищов, сватби на открито в двора се извършват от 2012 г. До 2018 г. са проведени 60 сватби. При тях често един или двамата младоженци са от града, но работят в чужбина. За да привлече повече желаещи да сключат брак, ръководството на музея предприема мерки за подобряване на облика на дворното пространство още от 2005 г.⁴⁹

Изнесени сватбени ритуали се извършват и в двора на Регионалния исторически музей в гр. Пазарджик⁵⁰, а също и в къщата-музей на сливенския бит от XIX – XX в. в гр. Сливен⁵¹.

Някои младоженци избират да сключат брак и в залите на музеите. През 2018 г. се провежда първата сватбена церемония в залата трезор в Регионалния исторически музей – Панагюрище, сред изложените златни съдове на панагюрското съкровище. Тази сватба е свидетелство и за нестихващия интерес към съкровището, което в последните години е в центъра на общественото внимание като най-оспорваната културна ценност в страната (Богданова 2014: 120). Младоженците не са от града, но посещават музея, харесват обстановката, както и отношението на служителите и решават да сключат брак там⁵².

За двойките с интерес към традиционните занаяти община Троян предлага възможност да сключат брак в Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства, както и в Националното изложение на художествените занаяти и изкуствата в близкото село Орешак⁵³.

Сключването на граждански брак в исторически/археологически/етнографски музеи в страната, е привлекателно за младоженците на първо място с обстановката, която предлагат и която често е далеч по-приятна от тази в ритуалните зали в повечето градове. Пак за разлика от тях музеите обикновено разполагат с повече пространство, както в залите, така и в добре уредените и поддържани дворове, често с много цветя през пролетно-летния сезон. Гражданските церемонии не се застъпват една след друга, както най-често е в ритуалните зали и младоженците имат възможност да се почувстват по-специални в празничния си ден. Ритуалът в музеите се осмисля от младоженците като символична предпоставка бракът им да бъде устойчив на изпитанията на времето, също като някои от сградите, в които се помещават те и като експонатите, които представят.

⁴⁹ Част от дейностите по подобряване на облика на двора включват и засаждането на нови растителни видове < <https://actualnosvishtov.com/article/60-svatbi-za-shest-godini-v-dvora-namuzeya> >(23.10.2019)

⁵⁰ <<https://pazardjik.marica.bg/svatbenata-prikazka-na-galina-i-dinko-Article-19351.html>> (23.10.2019)

⁵¹ <<http://www.bta.bg/bg/c/BO/id/1646567>>(22. 09. 2019)

⁵² <<https://trafficnews.bg/obshtestvo/unikalna-svatba-vlyubeni-si-kazaha-da-pred-panagyurskoto-95018/>> (23.10.2019)

⁵³ <<https://visit.troyan.bg/svatben-turizam>> (04. 10.2019)

Заклучение

Сред най-предпочитаните направления за сватбен туризъм са населените места, в които има много обекти, свързани с културноисторическото наследство на България, като градовете Пловдив, Несебър, Велико Търново и пр. Интерес за младоженците представляват също столиците на Първото българско царство (681–1018) Плиска и Преслав, столицата на Видинското царство, както и дворците от времето на Третото българско царство (1878–1946) – „Врана“, „Евксиноград“ и бившият царски дворец, където сега се помещават Националната художествена галерия и Института за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН.

За повечето типове сватби, разгледани в текста, е характерно активното участие на представителите на местната власт. Те най-често създават сценария на тържеството, а кметовете на населените места обикновено лично извършват гражданския ритуал за сключване на брак.

Наблюденията показаха, че изнесени церемонии на известни културноисторически обекти често са предпочитани в случаите, когато младоженците живеят в чужбина или/и при смесени бракове, тъй като по този начин се заявява национална и културна принадлежност и се представя пред чуждестранните партньори и гости историческото наследство на страната. Цените за наемане на популярни обекти за извършване на гражданските ритуали в някои случаи не са достъпни за всички желаещи и общините предприемат стъпки за въвеждане на алтернативни варианти с по-широк обществен достъп. От друга страна, наемането на обекти, които са със статут на културни паметници за провеждане на лични тържества, създава предпоставки за евентуално тяхно увреждане, което се отчита от служителите в тези институции като сериозен недостатък на иначе добрата идея за „оживяването“ им.

За да отговорят на нарасналия интерес към провеждането на сватбени тържества на обекти със старинен облик, частни предприемачи изграждат нови постройки тип атракциони, наподобяващи замъци, амфитеатри, руини на църкви и крепости и пр. Като примери могат да се посочат атракциона „Калоянова крепост“ в с. Арбанаси⁵⁴, амфитеатъра и новите „руини“ на църква в голф комплекс Black See Rama, край гр. Балчик⁵⁵ и пр. На тези места могат да се провеждат както изнесени ритуали, така и сватбени тържества, за разлика от крепостта Царевец, например, както и от редица други места, на които се допуска само извършването на граждански ритуали, но не и на тържества.

Въпреки че към настоящия момент сватбеният туризъм в страната не е развит много добре, налични са перспективи за неговото утвърждаване в бъдеще, тъй като повечето хора, които избират да сключат брак предпочитат да го на-

⁵⁴ <https://arbanassi.org/attraction_kaloyanovakrepost/> (04. 10.2019)

⁵⁵ <<https://www.blacksearama.com/infobg/6/gallery/image/139912071391187.jpg>> (01.10.2019)

правят по оригинален, специален и запомнящ се начин и за част от тях това се постига чрез извършването на гражданския и/или църковния ритуал, както и на сватбеното тържество на някоя природна или културна забележителност, а местните власти и предприемачи имат интерес да популяризират културно-историческото наследство с цел да привличат туристи от страната и чужбина.

Литература

Богданова, З. 2014. Панагюрското златно съкровище като пример за оспорвана културна ценност. – В: Пейчева, Л. (Съст.) Дни на наследството 2013, София, АИ „Проф. Марин Дринов“, [Panagurskoto zlatno sakrovishte kao primer za osporvana kulturna tsennost. In: Peuceva, L. (Eds.) Dni na nasledstvoto 2013, Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 120–132].

Лулева, А. 2014. Частна собственост vs. културно наследство. Етнографско изследване на стария град на Несебър. – В: Пейчева, Л. (Съст.) Дни на наследството 2013, София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 106–120. Luleva, A. Chastna sobstvenost vs. Kulturno nasledstvo. Etnografsko izsledvane na staria grad na Nesebar – In: Peuceva, L. (Eds.) Dni na nasledstvoto 2013, Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 106–120].

Лулева, А. 2020. Традиция и традиционализация. Калоферското мъжко хоро. – В: Лулева, А. и др. (Съст.) Етнологията в променящия се свят. Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. д. ф. н. Радост Иванова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 197–215. [Traditsia i traditsionalizatsia. Kaloferskoto mazhko horo – In: Luleva, A. et al. (Eds.) Sbornik v chest na 80-godishnia ubilei na prof. d.f.n. Radost Ivanova. 2020, Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 197–215].

Кръстева-Благодеева, Е. 2014. Консумативната култура в полето на културната антропология. – В: Благодеева, Е. (Съст.) Всичко за продан. Консумативната култура в България. София: Издателство на Нов български университет, 9–46. [Krasteva-Blagoeva, E. 2014. Konsumativnata kultura v poletu na kulturnata antropologia. – In Krasteva-Blagoeva E. (Eds.) Vsichko za prodan. Konsumativnata kultura v Balcaria. Sofia: Izdatelstvo na Nov balgarski universitet, 9–46].

Маринова, М., Г. Георгиев 2014. Образи на културно-историческото наследство в една съвременна българска сватба – В: Пейчева, Л. (Съст.) Дни на наследството 2013, София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 258–274. [Obrazi na kulturno-istoricheskoto nasledstvo v edna savremenna balgarska svatba. – In: Peuceva, L. (Eds.) Dni na nasledstvoto 2013, Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 258–274].

Минчева, Е. 2020. Събор сватба и „Гинес“. Етнологско наблюдение. – В: Лулева, А. и др. (Съст.) Етнологията в променящия се свят. Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. д. ф. н. Радост Иванова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 271–292. [Sabor svatba i “Gines“. Etnologko nabludenie. – In: Luleva, A. et al. (Eds.) Sbornik v chest na 80-godishnia ubilei na prof. d.f.n. Radost Ivanova. 2020, Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 271–292].

Янева, Ст. 2008. Кодове на идентичност в една смесена сватба. – В: Културне паралеле. Свакодневна култура у постсоцијалистическом периоду. Београд, 191–203. [Yaneva, St. 2008. Kodove na identichnost v edna smesena svatba. – In: Kulturne paralele. Svakodnevna kultura u postsotsilisticheskom periodu. Beograd, 191–203]

Интернет източници

Дянков, Т., К. Янчева. 2019. Маркетинг микс на сватбенија туризъм в дестинация България – специфика и особености. [Dyankov, T., K Yancheva. 2019. Marketing mix na svatbenia turizam v destinacia Balgaria – spetsifiki i osobenosti] <https://www.researchgate.net/publication/330933089_Marketing_mix_of_wedding_tourism_in_destina> (23.10.2019)

Кирилов, Ст. 2014. Алтернативни форми на туризма. Благоевград, Издание на ЧВУ „Колеж по туризъм“ – Благоевград. [Kirilov, St. 2014. Alternativni formi na turizma. Blagoevgrad. Izdanie na CHVU “Kolezh po turizam“ – Blagoevgrad] <https://www.academia.edu/33982386/ALTERNATIVE_FORMS_OF_TOURISM> (23.10.2019)

Публикувани документи

Семеен кодекс 2009 г. и Семеен кодекс 1985 г. Съпоставка на текстовете. Сборник нормативни актове. Съст. Цанка Цанкова и Веселин Петров. София: Сиела, 2009. [Semeen kodeks 2009 i Semeen kodeks 1985, Sapostavka na tekstovete. Sbornik normativni aktove. Eds. Tsanka Tsanova i Veselin Petrov. Sofia: Siela, 2009]

Гл. ас. д-р Милена Маринова

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българска академия на науките

Ул. „Московска“ 6А

1000 София

milena.marinova@iefem.bas.bg